

Π.4.3.7 Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της
Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά

Τίτλος:

«Τα βέλη της σάτιρας»

Περιγραφικός υπότιτλος:

«Χαρακτηριστικά, είδη και τεχνικές της σάτιρας σε
παλαιότερα κείμενα»

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΑΛΑΝΟΣ

Θεσσαλονίκη 2015

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (EFNL)
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ALTE)

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Διαμόρφωση Μεθοδολογίας Ψηφιακής Διαμόρφωσης των σχολικών βιβλίων και έντυπου εκπαιδευτικού υλικού για τα Γλωσσικά μαθήματα, Ψηφιακή Διαμόρφωση των σχολικών βιβλίων για τα Γλωσσικά μαθήματα, Αναζήτηση και Προσαρμογή πρόσθετου Εκπαιδευτικού υλικού για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας» (MIS: 296442) – (υπ’ αριθμ. 11736/12-08-2010 Απόφαση Ένταξης στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.4.3.7. Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΕΥΗ ΜΗΤΡΟΥΣΗ & ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2313 331500, Φαξ: 2313 331502, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Τα βέλη της σάτιρας

Περιγραφικός υπότιτλος

Χαρακτηριστικά, είδη και τεχνικές της σάτιρας σε παλαιότερα κείμενα

Δημιουργός

Ανδρέας Γαλανός

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου (στην αντίστοιχη θεματική ενότητα του Πιλοτικού Προγράμματος Σπουδών)

Α΄ Λυκείου (ως διδακτική πρόταση που απλώνεται σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς)

Χρονολογία

Οκτώβριος 2015

Διαθεματικό

Όχι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

—

Προτεινόμενη Χρονική διάρκεια

Προτείνονται τρεις τρόποι διαχείρισης του υλικού της διδακτικής πρότασης:

1. 10 διδακτικές ώρες
2. 20 διδακτικές ώρες
3. 6 μήνες

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Η υλοποίηση της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης προϋποθέτει ότι τόσο ο διδάσκων όσο και οι μαθητές είναι εξοικειωμένοι με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Επίσης, ότι στο σχολείο υπάρχει εργαστήριο πληροφορικής με επαρκή αριθμό σταθμών εργασίας και πρόσβαση στο διαδίκτυο. Καλό θα ήταν να προηγηθεί

εικονική περιήγηση των μαθητών στο περιβάλλον της [Δημόδους Γραμματείας](#) και της χρονογραμμής [Ιστορία και λογοτεχνία](#) από τις Ψηφίδες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, που αξιοποιούνται στο πλαίσιο της διδασκαλίας που προτείνεται. Η δυνατότητα κεντρικής προβολής είτε στην αίθουσα του τμήματος είτε στο εργαστήριο πληροφορικής θα διευκόλυνε την παρουσίαση των αποσπασμάτων που μελετώνται τόσο στο εισαγωγικό δίωρο του σεναρίου όσο και στην παρουσίαση των εργασιών των μαθητών κατά το τελευταίο στάδιο της διδακτικής πορείας. Η εξοικείωση του διδάσκοντα με έργα και ζητήματα της δημόδους γραμματείας, χωρίς να είναι απαραίτητη, θα διευκόλυνε αρκετά τη διεξαγωγή της διδασκαλίας.

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης στηρίζεται

—

Η πρόταση διδακτικής αξιοποίησης αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διδακτική πρόταση αποσκοπεί στο να εξοικειώσει τους μαθητές με χαρακτηριστικά, είδη και τεχνικές της σάτιρας, καθώς και να θέσει ζητήματα ηθικής και επικαιρικότητάς της.

Στο εισαγωγικό τμήμα του σεναρίου, οι μαθητές αναγνωρίζουν το αστείο και την κριτική στάση ως συστατικά στοιχεία της σάτιρας μέσα από παραδείγματα που τους δίνονται. Στη συνέχεια, χωρισμένοι σε ομάδες, μελετούν ποιητικά κείμενα του 19ου αιώνα και της δημόδους γραμματείας, διερευνώντας τους σατιριζόμενους στόχους και τις τεχνικές που αξιοποιούνται. Συγκεκριμένα, επικεντρώνονται σε τρεις κατηγορίες σάτιρας: α) συγκεκριμένων προσώπων, β) ανθρώπινων τύπων και κοινωνικών ομάδων, γ) θεσμών και κοινωνικοπολιτικών καταστάσεων. Μετά από τη μελέτη κάθε κατηγορίας, αναλαμβάνουν να εντοπίσουν ανάλογα σύγχρονα παραδείγματα. Στο τελευταίο στάδιο της διδακτικής πορείας παρουσιάζουν το υλικό που συνέλεξαν και η συζήτηση που ακολουθεί αναδεικνύει, μέσα από τις ομοιότητες

και τις διαφορές του τότε με το τώρα, τόσο τη διαχρονική παρουσία της σάτιρας και των μέσων που μετέρχεται όσο και τη στενή της σύνδεση με τα ιστορικά συμφραζόμενα και τη δεσπόζουσα ηθική κάθε εποχής.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη, άξονας συνοχής-ιδέα, πλαίσιο αξιοποίησης/ενσωμάτωσης

Η σάτιρα είναι ένας όρος που δύσκολα περιγράφεται με ακρίβεια εξαιτίας της ποικιλίας των μορφών που παίρνει. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, τα δύο βασικά χαρακτηριστικά που αποτελούν τα συστατικά στοιχεία κάθε σατιρικού λόγου είναι το χιούμορ και η κριτική (Κωστίου 2005): η κριτική της διάσταση, άλλωστε, είναι αυτή που τη διαφοροποιεί από την απλή κωμωδία. Έτσι, η σάτιρα εμπλέκει στην παραγωγή και την πρόσληψή της πέρα από τον πομπό και τον δέκτη της και έναν τρίτο πόλο: το αντικείμενο της κριτικής (Pollard 2009). Αυτό μπορεί να πάρει διάφορες μορφές: μπορεί να είναι ένα συγκεκριμένο πρόσωπο –κατά κανόνα επώνυμο και αναγνωρίσιμο–, ένας χαρακτηριστικός ανθρώπινος τύπος ή μια κοινωνική ομάδα, ένας θεσμός, μια συγκεκριμένη κοινωνικοπολιτική κατάσταση. Είναι σαφές ότι κατά βάση τα πρόσωπα και οι καταστάσεις που σατιρίζονται συνδέονται στενά με τα συμφραζόμενα της εποχής κατά την οποία παράγεται κάθε σάτιρα, γεγονός που καθιστά την πρόσληψή της από μεταγενέστερους δέκτες συχνά δυσνόητη εξαιτίας αυτής της επικαιρικότητας. Δεν είναι μόνο ότι αγνοούμε τα συγκεκριμένα ιστορικά δεδομένα: παίζει ρόλο, επίσης, και η μεταβολή της κυρίαρχης ηθικής από εποχή σε εποχή. Έτσι, κάτι που είναι θεμιτό και αποδεκτό από τον ηθικό κώδικα μιας κοινωνίας φαντάζει τραβηγμένο και ανήθικο σε κάποια άλλη εποχή και σε κάποιον άλλο τόπο. Τέλος, ομάδες που μπορεί να χλευάζονται και να διακωμωδούνται σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή παύουν να αποτελούν αντικείμενο σατιρικής θεώρησης σε μιαν άλλη. Σε κάθε εποχή, πάντως, η σάτιρα, προκειμένου να διακωμωδήσει και να επικρίνει το θύμα της, μετέρχεται ποικίλα –λίγο πολύ

διαχρονικά– μέσα και τεχνικές, όπως η (λεκτική) ειρωνεία, η παρωδία, η αλληγορία, η υπερβολή.

Η ακόλουθη διδακτική πρόταση αποσκοπεί στο να προβληματίσει τους μαθητές για όλα τα παραπάνω ζητήματα μέσα από τη μελέτη παλαιότερων σατιρικών κειμένων της γραμματείας μας και τη σύγκρισή τους με σημερινά ανάλογα παραδείγματα.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να έρθουν σε επαφή με τη σάτιρα ως τρόπο θέασης της πραγματικότητας.
- να προβληματιστούν για τα όρια της σάτιρας.
- να συνειδητοποιήσουν ότι η σατιρική κριτική έχει ως προϋπόθεση ένα (ρητό ή άδηλο) ηθικό πρότυπο.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να γνωρίσουν τα δύο βασικά συστατικά της σάτιρας, το χιούμορ και την κριτική.
- να γνωρίσουν κάποιες από τις κατηγορίες της σάτιρας, με βάση τον στόχο που σατιρίζεται κάθε φορά.
- να γνωρίσουν κάποιες από τις τεχνικές που χρησιμοποιεί η σάτιρα.
- να συνειδητοποιήσουν την ιστορικότητα και την επικαιρικότητα της σάτιρας.

Γραμματισμοί

Με το τέλος του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες:

- να διακρίνουν ένα σατιρικό από ένα κωμικό κείμενο.
- να αναγνωρίζουν το αντικείμενο που σατιρίζεται σε ένα σατιρικό κείμενο.

- να εντοπίζουν τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη αυτής της σάτιρας.
- να συνδέουν την εκάστοτε σατιρική αντιμετώπιση ενός προσώπου ή θέματος με την ιστορική στιγμή στην οποία παράγεται.
- να επιχειρηματολογούν σχετικά με τα όρια της σάτιρας.

Διδακτικές πρακτικές

Σε αρκετά σημεία της παρακάτω πρότασης χρησιμοποιείται η κατευθυνόμενη από τον εκπαιδευτικό συζήτηση, ιδιαίτερα όταν χρειάζεται να διευκρινιστούν συγκεκριμένα ζητήματα ή να ταξινομηθούν συμπεράσματα, όπως για παράδειγμα τα βασικά χαρακτηριστικά της σάτιρας. Πάντως, και σε αυτήν την περίπτωση λαμβάνεται μέριμνα, ώστε να μην πρόκειται για μια κατ' επίφαση συζήτηση που καταλήγει σε μονόλογο του διδάσκοντα, ο οποίος αναλαμβάνει να μεταδώσει πληροφορίες στους μαθητές. Ο βασικός στόχος είναι μέσω της συζήτησης να συναχθούν επαγωγικά από τους ίδιους τους μαθητές τα χαρακτηριστικά, οι τεχνικές και οι στόχοι της σάτιρας.

Στην ίδια κατεύθυνση βρίσκεται και η αξιοποίηση της σύγκρισης ως μέσου εξαγωγής συμπερασμάτων. Άλλοτε πρόκειται για τη σύγκριση γελοιογραφιών και λογοτεχνικών κειμένων και άλλοτε λογοτεχνικών κειμένων διαφορετικών εποχών. Σε κάθε περίπτωση, στόχος είναι η κατάδειξη αναλογιών και ομοιοτήτων που θα φωτίσουν τη λειτουργία και τις τεχνικές της σάτιρας και θα οδηγήσουν τους μαθητές σε συμπεράσματα σχετικά με τη διαχρονικότητα αλλά και την επικαιρικότητά της.

Στον βασικό κορμό της διδακτικής πρότασης προβλέπεται ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Οι μαθητές, χωρισμένοι σε ομάδες, μελετούν διαφορετικά αποσπάσματα, καταγράφουν τα συμπεράσματά τους, συλλέγουν υλικό και προετοιμάζουν την παρουσίασή του. Με αυτόν τον τρόπο έχουμε τη δυνατότητα διαφοροποιημένης διδασκαλίας ανάλογα με τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, αλλά και τους παρέχουμε ευκαιρία για συνεργασία και αλληλεπίδραση, που αποδεδειγμένα

συμβάλλουν σε ουσιαστικότερη οικοδόμηση της γνώσης και κατοχύρωση δεξιοτήτων. Ειδικότερα, στην πορεία των μαθημάτων και μετά από κάθε κατηγορία σατιριζόμενων στόχων που εξετάζεται, οι μαθητές παροτρύνονται να αναζητήσουν από ένα παράδειγμα ανάλογης σύγχρονης σάτιρας. Στο τέλος των μαθημάτων θα τους δοθεί χρόνος να προετοιμάσουν την παρουσίαση όσων συνέλεξαν. Με αυτήν τη διαδικασία τούς παρέχονται μεγάλα περιθώρια αυτενέργειας, που τους επιτρέπουν να αναλάβουν ενεργό δράση στη διδακτική πράξη και να προσκομίσουν στο μάθημα «κείμενα» που ανταποκρίνονται στα δικά τους ενδιαφέροντα και τις δικές τους προσλαμβάνουσες.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Η σάτιρα, η οποία συνδυάζει το χιουμοριστικό στοιχείο με την κριτική απέναντι σε πρόσωπα και πράγματα, είναι ένα είδος που ανταποκρίνεται με ποικίλους τρόπους στις εφηβικές ανησυχίες. Από τη μια, το γέλιο και το κωμικό στοιχείο είναι πάντα ευπρόσδεκτα σε μια σχολική τάξη, καθώς κινητοποιούν άμεσα τους εφήβους. Από την άλλη, η επικριτική διάθεση της σάτιρας «κουμπώνει» πολύ ταιριαστά πάνω στην επαναστατική αμφισβήτηση της εφηβείας, που γκρεμίζει και ενίοτε χλευάζει τα καθιερωμένα και τα καθεστάτα. Αν δίπλα σε αυτά συνυπολογίσουμε την ιδιαίτερη επικαιρότητα που αποκτά η σάτιρα μέσα από το περιοδικό *Charlie Hebdo* και τα σχετικά με αυτό γεγονότα, καταδεικνύεται εύγλωττα, νομίζω, η χρησιμότητα της ενασχόλησης με τη σάτιρα στο πλαίσιο του μαθήματος της Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η σάτιρα αποτελεί ξεχωριστή ενότητα στο Πιλοτικό Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία. Συγκεκριμένα, η μία από τις τρεις ενότητες που προβλέπονται για τη Γ΄ Γυμνασίου επιγράφεται «Χιούμορ και Σάτιρα». Αλλά και ανεξάρτητα από αυτό, στα εγχειρίδια της Λογοτεχνίας όλων των τάξεων Γυμνασίου και Λυκείου ανθολογούνται

αρκετά σατιρικά κείμενα, γεγονός που δικαιολογεί με το παραπάνω την ενασχόληση των μαθητών με το ιδιαίτερο αυτό είδος. Ο λόγος που επιλέγονται παλαιότερα κείμενα για τη διδασκαλία της σάτιρας είναι για να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με λογοτεχνικά κείμενα που σπάνια έως ποτέ αποτελούν αντικείμενο διδασκαλίας (όπως για παράδειγμα τα δημόδη κείμενα που μας προσφέρουν μια πληθώρα σατιρικών εκφάνσεων και η σατιρική ποίηση του 19ου αιώνα), αλλά και προκειμένου να αναδειχθούν μέσα από τις συγκρίσεις του χθες με το σήμερα τόσο η διαχρονική παρουσία της σάτιρας και των μέσων που μετέρχεται όσο και η εξάρτησή της από τις συγκεκριμένες ιστορικές παραμέτρους κάθε εποχής.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Αξιοποιείται το περιβάλλον της [Δημόδους Γραμματείας](#) από τις Ψηφίδες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, που εμπλουτίζει και περιβάλλει τα αποσπάσματα των παλαιότερων κειμένων με γλωσσικά σχόλια, καθώς και με ποικίλο άλλο υλικό το οποίο διευκολύνει την πρόσβαση των μαθητών στα υπό εξέταση κείμενα.

Αξιοποιείται, επίσης, το περιβάλλον της χρονογραμμής [Ιστορία και λογοτεχνία](#) από τις Ψηφίδες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, στο οποίο παραπέμπονται οι ομάδες για να μελετήσουν ποιήματα που σατιρίζουν συγκεκριμένα πρόσωπα από την ελληνική ιστορική πραγματικότητα του 19ου αιώνα. Οι μαθητές ενθαρρύνονται να μελετήσουν το συνοδευτικό υλικό στη δεξιά στήλη της χρονογραμμής, που παρέχει πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα της εποχής και φωτίζει τα σκοτεινά σημεία που θα τους δυσκολέψουν.

Κείμενα

Α. Νεοελληνικής λογοτεχνίας

Γεώργιος Σουρής, [«Η επάνοδος του Θ. Δεληγιάννη»](#)

Κλεάνθης Τριαντάφυλλος, [«Βασιλιά!»](#)

Αλέξανδρος Σούτσος, [«Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια»](#)

Γεώργιος Σουρής, [«Πολεμικά μηνύματα, είδος τηλεγραφήματα»](#)

Β. Δημόδους ελληνικής γραμματείας

[Ακολουθία του Σπανού ή Σπανός](#)

[Ο έπαινος των γυναικών](#)

[Πτωχοπρόδρομος, Ποίημα Δ' \(IV\)](#)

[Συναζάριον του τιμημένου γαδάρου](#)

Διδακτική πορεία

Εισαγωγή (1-2 διδακτικές ώρες)

Η εναρκτήρια ώρα της διδακτικής αυτής πρότασης λαμβάνει χώρα με την τάξη σε ολομέλεια. Ο εκπαιδευτικός προβάλλει/μοιράζει στην τάξη μια σειρά από χιουμοριστικά αποσπάσματα, κάποια από τα οποία είναι σατιρικά, ενώ άλλα απλώς κωμικά.¹ Τα αποσπάσματα αυτά καλό θα είναι να προέρχονται από διάφορα είδη «λόγου»: γελοιογραφίες, τηλεοπτικές εκπομπές, τραγούδια, χρονογραφήματα, αποσπάσματα κινηματογραφικών ταινιών, ανέκδοτα. Η θυμηδία που θα προκληθεί μας είναι ένα χρήσιμη διπλά: αφενός δημιουργεί ένα ευχάριστο κλίμα που προδιαθέτει θετικά τους μαθητές για τη συνέχεια και αφετέρου μας εισάγει με άμεσο τρόπο σε ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της σάτιρας που είναι το χιούμορ. Ρωτάμε τους μαθητές σε ποια από τα εν λόγω αποσπάσματα θα απέδιδαν τον χαρακτηρισμό «σατιρικά» και σε ποια όχι. Ακόμα και αν ζητηθεί από τα παιδιά, αποφεύγεται να δοθεί από εμάς ένας ορισμός, προκειμένου να διερευνηθεί η εικόνα

¹ Υπάρχει μια απεριόριστη ποικιλία κειμένων, ταινιών, γελοιογραφιών κλπ., που μπορεί να αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός ανάλογα με τις προτιμήσεις του ίδιου ή/και των μαθητών του. Τα αποσπάσματα θα πρέπει να είναι ευσύνοπτα, ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν στον περιορισμένο διδακτικό χρόνο. Ενδεικτικά, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν γελοιογραφίες του Αρκά, κάποιες απλώς αστείες και άλλες με σαφή σατιρικό στόχο. Αντίστοιχα, μπορούμε να αξιοποιήσουμε ένα απόσπασμα από μια χιουμοριστική κωμική σειρά της τρέχουσας περιόδου και ένα απόσπασμα από σατιρική εκπομπή του Λαζόπουλου. Σε κάθε περίπτωση, προσπαθούμε να επιλέξουμε αποσπάσματα που να μπορούν εύκολα να ενταχθούν σε κάθε κατηγορία (κωμικό-σατιρικό), καθώς υπάρχουν παραδείγματα στα οποία αυτές οι διακρίσεις δεν μπορούν να εφαρμοστούν απόλυτα.

που έχουν τα ίδια περί σάτιρας. Άλλωστε, κατά πάσα πιθανότητα θα οδηγηθούν σε λίγο-πολύ σωστές διακρίσεις. Ζητώντας τους να προσδιορίσουν τους λόγους που τους ώθησαν σε αυτές τις επιλογές, αναμένουμε να οδηγηθούμε στο δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό της σάτιρας: την κριτική της στάση.

Αυτό που κυρίως επιδιώκουμε στην παρούσα φάση είναι να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι τα σατιρικά κείμενα έχουν κατά κανόνα έναν «στόχο» τον οποίο σχολιάζουν ή στον οποίο επιτίθενται· με άλλα λόγια, ότι αυτό που διαφοροποιεί ένα σατιρικό από ένα κωμικό κείμενο είναι ότι στη διαδικασία παραγωγής του αστείου εμπλέκεται, πέρα από τον συγγραφέα και τον αναγνώστη, και ένας τρίτος πόλος, το «θύμα» της σάτιρας. Τους ενημερώνουμε ότι στα επόμενα μαθήματα θα ασχοληθούμε με διαφορετικές περιπτώσεις σατιριζόμενων θυμάτων διαβάζοντας κυρίως παλαιότερα λογοτεχνικά κείμενα, από τη δημόδη γραμματεία και τον 19ο αιώνα. Τους χωρίζουμε, επίσης, σε ομάδες, υπογραμμίζοντας ότι στο τέλος αυτής της σειράς μαθημάτων θα πρέπει κάθε ομάδα να παρουσιάσει μια συλλογή από σύγχρονα σατιρικά παραδείγματα ανάλογα των περιπτώσεων που θα εξετάζουμε κάθε φορά. Συνεπώς, μετά από κάθε κατηγορία σατιριζόμενων στόχων που θα εξετάσουμε, οι μαθητές θα πρέπει να αναζητήσουν από ένα παράδειγμα ανάλογης σύγχρονης σάτιρας. Στο τέλος των μαθημάτων θα τους δοθεί χρόνος να προετοιμάσουν την παρουσίαση όσων συνέλεξαν. Τα παραδείγματα μπορούν (και καλό θα ήταν) να προέρχονται από διαφορετικές πηγές: εφημερίδες, διαδίκτυο, τραγούδια, τηλεόραση ή οτιδήποτε άλλο.

Η ενδιάμεση διδακτική πορεία έχει στόχο να τους προετοιμάσει προς αυτήν την κατεύθυνση. Αφορμώμενοι από παλαιότερα κείμενα θα εξετάσουμε: α) πιθανούς στόχους της σάτιρας, β) διάφορες τεχνικές της, γ) ζητήματα ηθικής της σάτιρας. Συγκεκριμένα, προβλέπονται τρεις υποενότητες που εξετάζουν τρεις διαφορετικές κατηγορίες «αντικειμένων» της σατιρικής κριτικής: α) σάτιρα συγκεκριμένων προσώπων, β) σάτιρα ανθρώπινων τύπων και κοινωνικών ομάδων, γ) σάτιρα θεσμών και κοινωνικοπολιτικών καταστάσεων.

Προτείνονται τρεις διαφορετικοί τρόποι διαχείρισης αυτών των υποενοτήτων:

A) Σε περίπτωση που το σενάριο εφαρμόζεται στο πλαίσιο της αντίστοιχης ενότητας για το Χιούμωρ και τη Σάτιρα της Γ΄ Γυμνασίου, υπάρχουν δύο δυνατότητες:

- 1) Αν υπάρχει επάρκεια διδακτικού χρόνου, μπορούν να αξιοποιηθούν τέσσερις διδακτικές ώρες για κάθε υποενότητα, κατά προτίμηση σε δύο συνεχόμενα δίωρα, όπου η πρώτη ώρα ή το πρώτο δίωρο αφιερώνεται στην ανάγνωση και επεξεργασία των κειμένων και οι υπόλοιπες στις σχετικές δραστηριότητες.
- 2) Επειδή αυτή η προοπτική αποδεικνύεται κατά κανόνα ιδιαίτερα φιλόδοξη και ανεδαφική, μπορεί η τάξη να χωριστεί σε τρεις ομάδες και κάθε ομάδα να επεξεργαστεί σε ένα τετράωρο μια διαφορετική υποενότητα από τις παρακάτω.

B) Εφόσον η διδακτική πρόταση δεν εφαρμοστεί στο πλαίσιο της ανάλογης ενότητας του Πιλοτικού Προγράμματος Σπουδών για τη Γ΄ Γυμνασίου, τότε μπορεί να αναπτυχθεί σε ένα project που υλοποιείται στη διάρκεια όλης της χρονιάς. Συγκεκριμένα, μετά το πρώτο εισαγωγικό δίωρο, κάθε μήνας αφιερώνεται σε μια ξεχωριστή υποενότητα. Οι μαθητές μελετάνε στο σπίτι, κατά τη διάρκεια των εβδομάδων που μεσολαβούν, τα κείμενα που τους δίνονται και στο τέλος κάθε μήνα αφιερώνεται ένα συνεχόμενο δίωρο για την υλοποίηση των σχετικών δραστηριοτήτων και συζητήσεων.

Υποενότητα 1: Σάτιρα συγκεκριμένων προσώπων (4 διδακτικές ώρες)

Σε περίπτωση που επιλέγεται οι μαθητές να ασχοληθούν με τα κείμενα εντός του σχολικού ωραρίου, η διεξαγωγή τουλάχιστον του πρώτου δίωρου γίνεται στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου με την τάξη χωρισμένη σε τρεις-τέσσερις ομάδες, ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών του τμήματος. Παραπέμπονται στο περιβάλλον της χρονογραμμής [Ιστορία και λογοτεχνία](#) από τις [Ψηφίδες](#) του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και σε κάθε ομάδα ανατίθεται ένα τα παρακάτω ποιήματα, στα

οποία σατιρίζονται συγκεκριμένα πρόσωπα από την ελληνική ιστορική πραγματικότητα του 19ου αιώνα:

1. Γεώργιος Σουρής, [«Η επάνοδος του Θ. Δελγιάννη»](#)
2. Κλεάνθης Τριαντάφυλλος, [«Βασιλιά!»](#)
3. Αλέξανδρος Σούτσος, [«Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια»](#)
4. Γεώργιος Σουρής, [«Πολεμικά μηνύματα, είδος τηλεγραφήματα»](#).

Μελετώντας το ποίημά της κάθε ομάδα, καλείται να αναζητήσει:

1. ποιο πρόσωπο σατιρίζεται.
2. αν αυτό το πρόσωπο κατονομάζεται ευθέως ή υπονοείται.
3. ποια είναι η ιδιότητα του προσώπου που σατιρίζεται.
4. ποια χαρακτηριστικά του προσώπου σατιρίζονται.

Προκειμένου να απαντήσουν σε αυτά τα ερωτήματα, οι μαθητές παραπέμπονται στο συνοδευτικό υλικό στη δεξιά στήλη της χρονογραμμής, που παρέχει πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα της εποχής και φωτίζει τα σκοτεινά σημεία που θα τους δυσκολέψουν. Καταγράφουν με συντομία τις απαντήσεις τους, επισημαίνοντας τα σημεία των κειμένων που τους οδήγησαν σε αυτές.

Σε περίπτωση που επιλεγεί οι μαθητές να μελετήσουν τα κείμενα εκτός ωραρίου, τότε προτείνεται να μελετήσουν όλοι και τα τέσσερα ποιήματα, επιχειρώντας να απαντήσουν στα ερωτήματα. Τους δίνεται χρόνος ενός μήνα και στο τέλος του αφιερώνεται ένα δίωρο για την πραγματοποίηση των παρακάτω δραστηριοτήτων.

Κάθε ομάδα παρουσιάζει τις απαντήσεις της, με βάση το ποίημα που μελέτησε. Με αφορμή τις παρουσιάσεις των ομάδων, συζητάμε το γεγονός πως όλα τα πρόσωπα είναι σημαντικοί παράγοντες της πολιτικής, κοινωνικής ή οικονομικής ζωής της εκάστοτε εποχής. Σχολιάζουμε το φαινόμενο εξηγώντας τις πιθανές αιτίες. Προφανώς, προβεβλημένες προσωπικότητες που απασχολούν την κοινή γνώμη είναι πάντα οι πιο πρόσφοροι στόχοι της σατιρικής πέννας. Έχουμε να κάνουμε, λοιπόν, με γνωστά πρόσωπα που είναι εύκολα αναγνωρίσιμα, αλλά και με πρόσωπα που η

δράση τους και οι αποφάσεις τους επηρεάζουν το κοινωνικό σύνολο και άρα είναι διαρκώς αντικείμενο κριτικής και συζήτησης. Άλλωστε, τα χαρακτηριστικά τους που σατιρίζονται στα κείμενα έχουν περισσότερο να κάνουν –όπως φαίνεται– με τη δημόσια δράση τους, τις αποτυχίες τους, την αναποτελεσματικότητά τους ή τη διαφθορά τους.

Συζητάμε τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι ομάδες στη διαδικασία προσδιορισμού του σατιριζόμενου προσώπου και την –όχι απίθανη– περίπτωση κάποια να μην κατάφερε να εντοπίσει το πρόσωπο που σατιρίζεται. Η συζήτηση θέτει επί τάπητος τον επικαιρικό χαρακτήρα της σάτιρας συγκεκριμένων προσώπων. Ζητάμε από τους μαθητές να προβληματιστούν για το κατά πόσον αυτήν τη δυσκολία την αντιμετώπιζαν και οι αναγνώστες της εποχής που γράφτηκαν τα ποιήματα ή για εκείνους τα πρόσωπα και οι καταστάσεις ήταν άμεσα και εύκολα αναγνωρίσιμα. Για τον σκοπό αυτό, τους ζητάμε να εντοπίσουν λέξεις ή φράσεις σε κάθε ποίημα που μπορεί να καθιστούσαν το πρόσωπο αναγνωρίσιμο για τους αναγνώστες της εποχής, οι οποίοι είχαν άμεση γνώση των καταστάσεων και των προσώπων.

Προκειμένου να γίνει εύγλωττα κατανοητό το συμπέρασμα στο οποίο θέλουμε να καταλήξουμε, καταφεύγουμε στον χώρο της γελοιογραφίας. Δίνουμε γελοιογραφίες ελλήνων πολιτικών του παρελθόντος, π.χ. του Τρικούπη, του Βενιζέλου κλπ., και γελοιογραφίες πολιτικών του παρόντος. Ζητάμε από τους μαθητές να αναγνωρίσουν τα απεικονιζόμενα πρόσωπα. Από τις δυσκολίες που θα προκύψουν στην αναγνώριση των παλαιότερων πολιτικών, γίνεται εύκολα φανερό ότι η σάτιρα προϋποθέτει έναν μεγάλο βαθμό εξοικείωσης με τα πρόσωπα και τις καταστάσεις που καταγράφει. Στη συνέχεια, ζητάμε να προσδιοριστεί τί δίνει στην αποτύπωση των προσώπων στα συγκεκριμένα σκίτσα σατιρική διάσταση. Αναμένουμε να επισημανθούν η παραμόρφωση συγκεκριμένων ανατομικών χαρακτηριστικών, η υπερβολή, η εστίαση σε συγκεκριμένες λεπτομέρειες, η αντίθεση ανάμεσα στη θέση των προσώπων και στον τρόπο αποτύπωσής τους, τα λόγια που τους αποδίδονται, ως μηχανισμοί παραγωγής του σατιρικού στοιχείου.

Στη συνέχεια, επιστρέφουμε στα λογοτεχνικά κείμενα και ζητάμε από τους μαθητές να εντοπίσουν τα φραστικά ανάλογα αυτών των τεχνικών. Εστιάζουμε κυρίως στο ζήτημα της λεκτικής ειρωνείας και καταγράφουμε παραδείγματα μέσα από τα συγκεκριμένα ποιήματα. Σχολιάζεται, για παράδειγμα, το ποίημα «Η επάνοδος του Θ. Δεληγιάννη», στο οποίο τον λόγο έχει ο ίδιος ο Δεληγιάννης και όπου η υπερβολή τού αυτο-επαίνου και η περιαιτιολογία τού ομιλούντος, η οποία προκύπτει ήδη με την εναρκτήρια φράση του ποιήματος «Καλώς όρισα, πολίται...», δημιουργεί το κωμικό αποτέλεσμα. Τον λόγο στον ίδιο τον σατιριζόμενο δίνει και το ποίημα «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια» και εδώ ο κομπασμός συνδυάζεται με μια απροκάλυπτη «ανηθικότητα». Στο ποίημα «Πολεμικά μηνύματα, είδος τηλεγραφήματα» επισημαίνεται η ειρωνική αντίθεση ανάμεσα στη θέση του αρχηγού –που μάλιστα επιτείνεται από τα δύο επίθετα «ρέκτης» και «κλεινός»– και στη συμπεριφορά του προσώπου που παρακολουθεί τη μάχη με το κιάλι και το βάζει στα πόδια στα δύσκολα. Η ίδια ειρωνική αντιμετώπιση εντοπίζεται και στο ποίημα «Βασιλιά!», όπου η εικόνα του μονάρχη υπονομεύεται από την μίμηση της ξενικής προφοράς του σε φράσεις όπως «σας έγω στην καρντιά μου», καθώς και από την αντίθεση, στους καταληκτικούς στίχους του ποιήματος, ανάμεσα στη φαντασιωσική εικόνα του γενναίου πολεμιστή και στην εικόνα του Γεώργιου να το ρίχνει έξω και να μην πληρώνει νοίκι. Σημειώνουμε, επίσης, τη χρήση του τύπου «Γιώργο», που αποτελεί μάλλον μια υποτιμητική προσφώνηση στη θέση του επισημότερου «Γεώργιε», καθώς και τις ρητορικές ερωτήσεις που απευθύνει στον βασιλιά ο ομιλών στο ποίημα.

Υπενθυμίζουμε ότι στο προσεχές διάστημα και μέχρι την τελική τους παρουσίαση οι ομάδες θα πρέπει να συλλέγουν παραδείγματα σύγχρονης σάτιρας συγκεκριμένων προσώπων. Μπορεί να πρόκειται για κείμενα από εφημερίδες, γελοιογραφίες, αποσπάσματα από σατιρικές εκπομπές, παρωδίες γνωστών τραγουδιών κ.ο.κ. Κατά τη συλλογή τους θα πρέπει να έχουν υπόψη τους τα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποια πρόσωπα σατιρίζονται σήμερα; Είναι πρόσωπα που προέρχονται*

από τις ίδιες περιοχές της κοινωνικής ζωής που επιλέγονταν και παλιά; Κατονομάζονται ευθέως; Ποια χαρακτηριστικά τους τα κάνουν αναγνωρίσιμα; Η σάτιρα είναι περισσότερο, λιγότερο ή εξίσου δριμύεια με τα παραδείγματα που είδαμε;

Υποενότητα 2: Ανθρώπινοι τύποι και Κοινωνικές ομάδες (4 διδακτικές ώρες)

Σε αυτήν την υποενότητα αφήνουμε τη σάτιρα συγκεκριμένων προσώπων και προχωράμε στη σάτιρα ευρύτερων κοινωνικών ομάδων. Στο πρώτο δίωρο θα ασχοληθούμε, με αφορμή την *Ακολουθία του Σπανού*, με τη σάτιρα μιας κοινωνικής ομάδας που θα ξενίσει σήμερα τους μαθητές και θα καταδείξει την ιστορικότητα των αντικειμένων της σάτιρας, και στο δεύτερο δίωρο, με αφορμή τον *Έπαινο των Γυναικών*, με τη σάτιρα του φύλου που μπορεί να τη συναντήσουμε ακόμα και στις μέρες μας, αλλά ίσως με άλλους όρους και με άλλες αποχρώσεις.

Σε περίπτωση που επιλέγεται οι μαθητές να ασχοληθούν με τα κείμενα εντός του σχολικού ωραρίου, η διεξαγωγή των ωρών και αυτής της υποενότητας γίνεται στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου με την τάξη χωρισμένη σε τρεις-τέσσερις ομάδες, ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών του τμήματος, κατά προτίμηση σε δύο συνεχόμενα δίωρα.

1ο δίωρο

Οι μαθητές παραπέμπονται στο περιβάλλον της [Δημόδους Γραμματείας](#) από τις Ψηφίδες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και τους ζητείται να διαβάσουν τα ανθολογούμενα αποσπάσματα της [Ακολουθίας του Σπανού](#), με έμφαση στα ακόλουθα:

- στίχοι 1186-1200
- στίχοι 1202-1257
- στίχοι 1404-1428

Τους ζητάμε, επίσης, να διαβάσουν το εισαγωγικό σημείωμα που συνοδεύει τα αποσπάσματα: «Ο Σπανός ή *Ακολουθία του Σπανού* είναι έργο με έντονα χλευαστικό και επικριτικό χαρακτήρα, που στόχο έχει κάποιον «σπανό», δηλαδή άτριχο άνθρωπο χωρίς γένια. Το ανώνυμο αυτό κείμενο του 14ου-15ου αιώνα παρωδεί, κυρίως,

κάποια εκκλησιαστικά κείμενα και αποτελείται από διάφορα μέρη με λειτουργική μορφή· παράλληλα, σατιρίζει διάφορα ετερογενή κείμενα, προπαντός νομικού και μαγικού-ιατρικού περιεχομένου».

Με αφορμή τα όσα διάβασαν, τους ζητάμε να εντοπίσουν πώς αντιμετωπίζεται ο σπανός μέσα στο κείμενο, συλλέγοντας φράσεις και λέξεις που να δείχνουν τον «έντονο χλευαστικό και επικριτικό χαρακτήρα» του έργου.

Κατόπιν, ζητάμε να εντοπίσουν μέσα στο κείμενο φράσεις ή λέξεις που να σχετίζονται με εκκλησιαστικά κείμενα. Προκειμένου να καταδειχτεί η παρώδηση των εκκλησιαστικών κειμένων, δίνουμε στην τάξη το απόσπασμα από το *Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιον* «Μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι» (Ματθ. ε', 3) και τους ζητάμε να το συγκρίνουν με τους στίχους 1202-1257 της *Ακολουθίας του Σπανού*, εντοπίζοντας τις ομοιότητες σε επίπεδο γλώσσας. Ακολούθως, συζητάμε πώς τους φαίνεται η συνύπαρξη ύβρεων και εκκλησιαστικού λεξιλογίου στο ίδιο κείμενο. Τους προτρέπουμε να προβληματιστούν σχετικά με τους λόγους επιλογής μιας δομής που θυμίζει τμήματα της εκκλησιαστικής λειτουργίας. Στόχος είναι να εξοικειωθούν με ακόμα ένα τέχνασμα της σάτιρας, την παρωδία, και να σκεφτούν κατά πόσο μια τέτοια επιλογή ενισχύει τον σατιρικό χαρακτήρα του κειμένου και μεγεθύνει την αίσθηση του κωμικού μέσα από την αντίθεση του υψηλού με το καθημερινό ύφος και του ιερού με το υβριστικό λεξιλόγιο.

Στη συνέχεια, προχωράμε στο ερώτημα: *Γιατί αντιμετωπίζονται κατ' αυτόν τον τρόπο οι σπανοί*; Προκειμένου να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, παραπέμπουμε τα παιδιά στο παρακάτω [λαϊκό αποκριάτικο τραγούδι](#) και [στο σχόλιο που το συνοδεύει στην ιστοσελίδα της Δόμνας Σαμίου](#): «Σε κοινωνίες που το μουστάκι και η γενειάδα αποτελούσαν απαραίτητα στοιχεία της ανδρικής ομορφιάς και οι δασύτριχοι πρότυπο ανδρισμού, ήταν λογικό οι σπανοί να θεωρούνται άνθρωποι “σημειωμένοι” από τη φύση, ελαττωματικοί όχι μόνο σωματικά αλλά και ψυχικά. Εύκολα έτσι αποτέλεσαν στόχο της λαϊκής σάτιρας ως πνευματικά καθυστερημένοι ή αφελείς, που κάνουν πράγματα ανώφελα και παράλογα».

Το ερώτημα που τίθεται στη συνέχεια είναι αν στις μέρες μας επιβιώνουν τέτοιες προκαταλήψεις εναντίον των «σπανών»; διαπιστώνουμε ότι η αρνητική αντιμετώπιση μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας είναι μια κατασκευή που σχετίζεται με τις αντιλήψεις, τις γνώσεις και τα ήθη της εκάστοτε κοινωνίας και, συνεπώς, η στοχοποίησή της εξαρτάται από τα πολιτισμικά συμφραζόμενα της κάθε εποχής.

Αφού ολοκληρώσουμε τη σχετική συζήτηση, ρωτάμε τους μαθητές αν θεωρούν τους χαρακτηρισμούς προς τους σπανούς υπερβολικούς και αν η συγκεκριμένη σατιρική αντιμετώπιση υπερβαίνει τα όρια. Τίθενται τα ακόλουθα ερωτήματα: *Πώς κρίνετε ηθικά, με τη σημερινή οπτική, τη σάτιρα κατά των σπανών; Πιστεύετε ότι είναι θεμιτή ή όχι; Αναπαράγει τα αρνητικά στερεότυπα εναντίον αυτής της κοινωνικής ομάδας;*

Υπενθυμίζουμε ότι στο προσεχές διάστημα και μέχρι την τελική τους παρουσίαση οι ομάδες θα πρέπει να συλλέγουν παραδείγματα σάτιρας κοινωνικών ομάδων. Μπορεί να πρόκειται για κείμενα από εφημερίδες, γελοιογραφίες, αποσπάσματα από σατιρικές εκπομπές, παρωδίες γνωστών τραγουδιών κ.κ. Κατά τη συλλογή τους θα πρέπει να έχουν υπόψη τους τα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποιες κοινωνικές ομάδες σατιρίζονται σήμερα; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά τους που σατιρίζονται; Η σάτιρα φτάνει στη λεκτική ακρότητα της Ακολουθίας του Σπανού;*

2ο δίωρο

Περνώντας στη σάτιρα του φύλου, ζητάμε από τις ομάδες να μελετήσουν τα αποσπάσματα από τον *Επαινο των γυναικών*, που βρίσκονται στο περιβάλλον της Δημόδους Γραμματείας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας. Στο συγκεκριμένο περιβάλλον ενημερώνονται πως: «Το ποίημα αποτελείται από 735 ομοιοκατάληκτους οκτασύλλαβους στίχους και ο χαρακτήρας του είναι έντονα μισογυνικός. Είναι δομημένο σε τρία μέρη, το καθένα από τα οποία περιγράφει, με οξεία σατιρική διάθεση, την ηθική και τη συμπεριφορά των παρθένων, των παντρεμένων και των χηρών γυναικών αντίστοιχα. Η γλώσσα στα περισσότερα σημεία παρουσιάζεται

αρκετά τολμηρή. Η συγγραφή του ποιήματος τοποθετείται στην Κρήτη στα τέλη του 15ου αιώνα».

Κάθε ομάδα αναλαμβάνει από μια κατηγορία γυναικών: τις ανύπαντρες, τις παντρεμένες και τις χήρες και καταγράφει:

- τα ελαττώματα που αποδίδονται στη συγκεκριμένη ομάδα γυναικών.
- τα στερεότυπα που μπορούμε να ανιχνεύσουμε στο απόσπασμα για τη συγκεκριμένη ομάδα γυναικών.

Τους ζητάμε, επίσης, να προσκομίσουν παραδείγματα από τα συγκεκριμένα αποσπάσματα που να τεκμηριώνουν την άποψη ότι η γλώσσα του κειμένου είναι αρκετά τολμηρή, ώστε να αναδειχθεί η χυδαιότητα ως ένα συνηθισμένο χαρακτηριστικό της σάτιρας.

Η εξέταση του συγκεκριμένου κείμενου δίνει μια καλή ευκαιρία για να συνειδητοποιήσουμε ότι η σάτιρα κατά κανόνα προβάλλει, άμεσα ή έμμεσα, μια συγκεκριμένη ηθική νόρμα. Για να γίνει αυτό σαφές, ζητάμε από την κάθε ομάδα να συντάξει έναν κατάλογο γυναικείων ηθικών αρετών που προβάλλονται έμμεσα στο κείμενο, αντιστρέφοντας τα ηθικά παραπτώματα για τα οποία εγκαλείται η κάθε ομάδα γυναικών· με άλλα λόγια: *Ποιο είναι το προφίλ της ηθικά ενάρετης ανύπαντρης, παντρεμένης και χήρας για τον συγγραφέα του κειμένου; Στη συνέχεια, σχολιάζουμε τον τίτλο του κειμένου: Πόσο επαινετικός είναι ο συγκεκριμένος έπαινος των γυναικών; Διαπιστώνουμε έτσι την ειρωνική χρήση της λέξης και τη συνηθισμένη πρακτική της σάτιρας να επαινεί μέσω κατηγοριών και να κατηγορεί μέσω επαίνου.*

Ένα άλλο ερώτημα που τίθεται έχει να κάνει με την πρόσληψη του κειμένου και τους αναγνώστες του: *Ποιος γελάει περισσότερο με αυτά, οι άντρες ή οι γυναίκες; Μέσα από τις απαντήσεις επιχειρείται ένας προβληματισμός σχετικά με τη διαφοροποίηση της διαδικασίας παραγωγής του αστείου με βάση το φύλο. Ενδεχομένως, μια μικρή ψηφοφορία στην τάξη να δείξει αν αγόρια και κορίτσια αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο. Τί άλλα συναισθήματα μπορεί να γεννήσει σε μια γυναίκα*

η ανάγνωση του συγκεκριμένου κειμένου; Θα μπορούσε, π.χ., μια γυναίκα αντί να γελάσει να θυμώσει με αυτά που διαβάζει;

Τέλος, επικεντρωνόμαστε στο αν θα μπορούσε να «σταθεί» μια τέτοια σάτιρα στις μέρες μας. Οι μαθητές ερωτώνται αν πιστεύουν ότι θα μπορούσε να γραφεί ένα ανάλογο κείμενο σήμερα. Επίσης, εξετάζουμε μαζί τους αν οι συμπεριφορές που στηλιτεύονται στο συγκεκριμένο κείμενο είναι αποδεκτές από τη σημερινή κυρίαρχη ηθική. Με βάση τις απαντήσεις των παιδιών και τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν, στρέφουμε τη συζήτηση στο ζήτημα του φεμινισμού και της ισότητας των δύο φύλων που απασχόλησε έντονα τον 20ό αιώνα και που αναπόφευκτα επηρεάζει και καθορίζει αναπόδραστα τις αντιδράσεις ενός αναγνώστη –και ακόμα περισσότερο μιας αναγνώστριας– στο συγκεκριμένο κείμενο. Θα ήταν δύσκολο να φανταστούμε ένα κείμενο, όπως ο *Έπαινος των γυναικών*, να γίνεται δεκτό στις μέρες μας χωρίς αντιδράσεις και επικρίσεις. Το ερώτημα, όμως, που τίθεται είναι αν ανάλογες σατιρικές πινελιές και στερεότυπα επιβιώνουν και σήμερα όχι σε ολόκληρα ανάλογα έργα αυτού του είδους, αλλά στην αναπαράσταση των γυναικών σε ανέκδοτα, τηλεοπτικές σειρές, διαφημίσεις κλπ.

Το ερώτημα αυτό θα πρέπει να έχουν κατά βάση υπόψη τους οι ομάδες, καθώς θα συλλέγουν σχετικό υλικό στο προσεχές διάστημα και μέχρι την τελική τους παρουσίαση. Στόχος τους είναι να προσκομίσουν παραδείγματα σύγχρονης γυναικείας σάτιρας, στα οποία να μπορούμε να εντοπίσουμε αναλογίες με τον τρόπο παρουσίασής τους στον *Έπαινο των Γυναικών*, όπως και παραδείγματα που να φανερώνουν καινούριες πτυχές του γυναικείου φύλου και της γυναικείας συμπεριφοράς που γίνονται αντικείμενο σάτιρας στις μέρες μας. Τέλος, θα πρέπει να αναζητήσουν ανάλογα σύγχρονα παραδείγματα σατιρικής παρουσίασης αντρικών στερεοτύπων.

Υποενότητα 3: Κοινωνικοπολιτική σάτιρα – Θεσμοί (4 διδακτικές ώρες)

Σε περίπτωση που επιλέγεται οι μαθητές να ασχοληθούν με τα κείμενα εντός του σχολικού ωραρίου, η διεξαγωγή τουλάχιστον του πρώτου δώρου γίνεται στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου με την τάξη χωρισμένη σε τρεις-τέσσερις ομάδες, ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών του τμήματος. Παραπέμπονται στο περιβάλλον της Δημόδους Γραμματείας από τις Ψηφίδες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και συγκεκριμένα στα αποσπάσματα από το [Συναξάριον του τιμημένου γαδάρου](#).

Τους ζητάμε, επίσης, να μελετήσουν τη σύντομη περιγραφή του έργου: «Σατιρικό και διδακτικό ανομοιοκατάληκτο στιχούργημα του 14ου-15ου αιώνα με χιουμοριστικό και σκωπτικό τόνο. Το έργο ανήκει στην παράδοση των διηγήσεων στις οποίες πρωταγωνιστούν ζώα με ανθρωπομορφικά στοιχεία· εν προκειμένω, ήρωες είναι η αλεπού, ο λύκος και ο γάιδαρος. Τον 16ο αιώνα διασκευάστηκε σε ομοιοκατάληκτους στίχους και αναδείχθηκε σε ένα από τα δημοφιλέστερα λαϊκά αναγνώσματα του νέου ελληνισμού.».

Τους ζητάμε πρώτα να εντοπίσουν στο κείμενο τα ανθρωπομορφικά στοιχεία που αποδίδονται στα ζώα και να καταγράψουν τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε καθέναν από τους τρεις πρωταγωνιστές, παραπέμποντας στους αντίστοιχους στίχους που τα τεκμηριώνουν. Στη συνέχεια, τους ζητάμε να σκεφτούν κατά πόσο η αίσθηση του κωμικού προκύπτει από την απόδοση τέτοιων ανθρώπινων χαρακτηριστικών στα ζώα. Ακόμη, τους ζητάμε να υποθέσουν γιατί επιλέχτηκαν αυτά τα τρία ζώα για τους συγκεκριμένους ρόλους. Για να γίνει αυτό, καλό θα ήταν να ανατρέξουν σε παραδείγματα από μύθους του Αισώπου ή παραμύθια στα οποία τα συγκεκριμένα ζώα παρουσιάζουν ανάλογα χαρακτηριστικά και δείγματα συμπεριφοράς· σκοπός είναι, δηλαδή, να γίνει σαφές ότι υπάρχει μια μακράιωνη παράδοση ανάλογης αναπαράστασης των ζώων και αλληγορικής αξιοποίησής τους.

Κατόπιν, εστιάζουμε στον σατιρικό τόνο του έργου. Για να αναδειχθεί περισσότερο αυτή η πλευρά, καλούμε τα παιδιά να αντιμετωπίσουν το έργο ως κοινωνική σάτιρα και να καταγράψουν ποιες συμπεριφορές των συγκεκριμένων ζώων

φαίνεται να στηλιτεύονται μέσα στο κείμενο. Ποιες πιθανές αναλογίες μπορούν να εντοπιστούν με ανθρώπινες δραστηριότητες; Τέλος, παρακινούμε να κάνουν υποθέσεις σχετικά με τις ομάδες πληθυσμού που μπορεί να κρύβονται πίσω από τα προσώπια των ζώων. Προκειμένου να βοηθήσουμε, παραπέμπουμε και στο μελοποιημένο ποίημα του Κώστα Βάρναλη «Η μπαλάντα του κυρ-Μέντιου» και ζητάμε να αναζητήσουν ομοιότητες ανάμεσα στην αναπαράσταση του κυρ-Μέντιου και του γαϊδάρου στο *Συναζάριον*. Τι μπορεί να συμβολίζει αυτός ο γαϊδάρους;

Στη συνέχεια, και προκειμένου να μπορέσουν να αποκρυπτογραφήσουν και τις αναφορές που ενδεχομένως κρύβονται πίσω από την αλεπού και τον λύκο, παραπέμπουμε τους μαθητές σε αποσπάσματα από το τέταρτο επαιτικό ποίημα του Πτωχοπρόδρομου, που περιγράφει τη ζωή στο μοναστήρι, καθώς και την υποκρισία και απατεωνιά του κλήρου. Ζητάμε να εντοπίσουν αναλογίες ανάμεσα στη συμπεριφορά των ηγουμένων στο ποίημα του Πτωχοπρόδρομου και στη συμπεριφορά της αλεπούς και του λύκου στο *Συναζάριον*. Ζητάμε, επίσης, να φανταστούν ποιες άλλες ομάδες της κοινωνικοπολιτικής ζωής θα μπορούσαν να αντιπροσωπεύονται από τα συγκεκριμένα ζώα και να καταγγέλλονται για ανάλογες συμπεριφορές. Με άλλα λόγια, προσπαθούμε να τους υποψιάσουμε προς την κατεύθυνση μιας ανάγνωσης του κειμένου ως σατιρικής κριτικής για την καταπίεση του απλού ανθρώπου από τους έχοντες τα (εκκλησιαστικά κυρίως) αξιώματα και την εξουσία.

Στο σημείο αυτό, παροτρύνουμε τα παιδιά να σχολιάσουν πόσο τους έχει ξενίσει αυτή η επικριτική και απροκάλυπτα (στην περίπτωση του Πτωχοπρόδρομου) σατιρική επίθεση στην Εκκλησία και τον κλήρο. Μπορεί η σάτιρα να καταφέρεται εναντίον ενός θεσμού, όπως η Εκκλησία, με τέτοιον τρόπο; Υποθέτουμε ότι, παρόλο που μεμονωμένες σατιρικές επιθέσεις κατά ιερωμένων απαντάμε και σήμερα, οι μαθητές θα ξαφνιαστούν από την έκταση, τη φυσικότητα και την ένταση της αντικληρικής σάτιρας. Τους ενημερώνουμε, λοιπόν, ότι πρόκειται για κοινό τόπο της μεσαιωνικής γραμματείας, τόσο της δυτικής όσο και της ανατολικής Ευρώπης. Στο

σημείο αυτό και αν υπάρχει δυνατότητα, μπορούμε να προβάλουμε σατιρικές εικόνες της εποχής με ευωχούμενους κληρικούς που επιδίδονται σε κάθε είδους ακολασίες. Συνειδητοποιούν εύκολα, επομένως, ότι, παρά τα πολλά διαχρονικά της χαρακτηριστικά, η κοινωνικοπολιτική σάτιρα μεταβάλλεται, τόσο επειδή αλλάζουν οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, όσο και επειδή αλλάζουν τα γούστα και η ηθική της κοινωνίας.

Υπό το πρίσμα της συγκεκριμένης οπτικής τούς καλούμε να εστιάσουν στο τέλος του κειμένου και να διατυπώσουν με συντομία το επιμύθιο, δηλαδή το ηθικό δίδαγμα που συνάγεται από αυτή τη μυθολογική διήγηση: ο απλός άνθρωπος, χάρη στην πονηριά του, καταφέρνει να αντιμετωπίσει επιτυχημένα τον δόλο και την υποκρισία των διαφόρων εξουσιών. Είναι μια ευκαιρία να συνειδητοποιηθεί ο συχνά διδακτικός χαρακτήρας που παίρνει η σατιρική κριτική, αλλά και να διαπιστωθεί ακόμα μία φορά η έντονα ηθικολογική της διάσταση.

Εν κατακλείδι συζητείται το γιατί επιλέγεται η μυθολογική επένδυση αυτής της σατιρικής κριτικής. Παρακινούμε τους μαθητές να σκεφτούν τα παρακάτω: α) *Μήπως αυτό συμβαίνει για λόγους αυτοπροστασίας και κάλυψης, για να μην είναι εξαρχής εμφανές το αντικείμενο της επίθεσης, καθώς πρόκειται για ομάδες με εξουσία;* β) *Μήπως η απόδοση αυτών των συμπεριφορών σε ζώα ενισχύει τη διακωμώδηση και στηλίτευσή τους;* Συζητάμε αν ακόμα και σήμερα γνωρίζουν περιπτώσεις όπου αξιοποιείται ένα παρόμοιο ζωολογικό σκηνικό ως σατιρική αλληγορία. Αν υπάρχει χρόνος, τους δείχνουμε απόσπασμα από την παλαιότερη σατιρική εκπομπή «Ψαροκωστούλα», στην οποία έλληνες πολιτικοί παρουσιάζονταν με τη μορφή ζώων. Με όλα αυτά κατά νου τούς ζητάμε να σκεφτούν τη φράση που διάβασαν στο εισαγωγικό σημείωμα για το κείμενο: «αναδείχτηκε ως ένα από τα δημοφιλέστερα λαϊκά αναγνώσματα του νέου ελληνισμού». *Ποια στοιχεία του συνέβαλαν στη δημοφιλία του;*

Μέσα από τις παραπάνω δραστηριότητες οι μαθητές εξοικειώνονται με την κοινωνικοπολιτική σάτιρα και τους πιθανούς της στόχους, την αλληγορία ως σατιρική τεχνική, τη ζωολογική μυθολογική διήγηση ως μεσαιωνικό γραμματειακό είδος.

Υπενθυμίζουμε ότι στο προσεχές διάστημα και μέχρι την τελική τους παρουσίαση οι ομάδες θα πρέπει να συλλέγουν παραδείγματα σάτιρας κοινωνικοπολιτικών θεσμών και καταστάσεων στην εποχή μας. Μπορεί να πρόκειται για κείμενα από εφημερίδες, γελοιογραφίες, αποσπάσματα από σατιρικές εκπομπές, παρωδίες γνωστών τραγουδιών κ.ο.κ. Κατά τη συλλογή τους χρειάζεται να έχουν υπόψη τους τα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποιοι θεσμοί και ποιες καταστάσεις σατιρίζονται; Πρόκειται για θεσμούς που έχουν να κάνουν και σήμερα με κάποιες μορφής εξουσία; Πόσο αποκάλυπτη είναι σε κάθε περίπτωση η σάτιρα; Ποιους τρόπους βρίσκουν οι σατιριστές για να καμουφλάρουν τις καταστάσεις που σατιρίζουν;*

Επεξεργασία παρουσιάσεων (2 διδακτικές ώρες)

Στις ομάδες δίνονται δύο διδακτικές ώρες, κατά προτίμηση συνεχόμενες, προκειμένου να επεξεργαστούν το υλικό από σύγχρονα παραδείγματα που συνέλεξαν σε όλο το προηγούμενο διάστημα και να προετοιμάσουν τις παρουσιάσεις τους. Μελετάνε τα κείμενα, τα αποσπάσματα, τα τραγούδια, τα σκίτσα που φέρνει κάθε μέλος και αποφασίζουν ποια από αυτά θα αξιοποιηθούν, με γνώμονα την κατάδειξη εμφανών αναλογιών ή διαφοροποιήσεων της παλαιότερης σάτιρας με τη σύγχρονη είτε στα αντικείμενα της κριτικής της είτε στις τεχνικές και τα τεχνάσματά της. Επίσης, καλούμε τις ομάδες να δώσουν έμφαση σε παραδείγματα που θέτουν ζητήματα ηθικής και ορίων της σάτιρας. Ο τρόπος που κάθε ομάδα θα διαλέξει να παρουσιάσει το υλικό της είναι απόφαση των μελών της.

Τα όρια της σάτιρας

Τέλος, και προκειμένου να προβληματιστούν οι μαθητές για τα όρια της σάτιρας, τους δίνουμε το ακόλουθο σενάριο: «Διαλέξτε ένα από τα κείμενα που έχουμε μελετήσει μέχρι στιγμής ή αυτά που έχετε συγκεντρώσει εσείς. Ας υποθέσουμε ότι

ένας πολίτης υπέβαλε μήνυση στον συγγραφέα του κειμένου ή στον δημιουργό της εκπομπής ή στον γελοιογράφο κλπ., θεωρώντας ότι η σάτιρά του ξεπερνάει τα όρια και θίγει είτε τον ίδιο προσωπικά είτε την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει. Εσείς καλείστε να αθώσετε ή να καταδικάσετε τον δημιουργό.»

Για την επόμενη φορά ζητείται να παραδώσουν ατομικά ο καθένας ένα κείμενο στο οποίο θα παίρνουν θέση υπέρ ή κατά, αφού λάβουν υπόψη και σχετικά άρθρα του [Συντάγματος](#) (κυρίως τα άρθρα 14, 15 και 16 για την ελευθερία και προστασία της τέχνης και το άρθρο 5 για τον σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων του κάθε πολίτη), στα οποία τους παραπέμπουμε.

Παρουσιάσεις (4 διδακτικές ώρες)

Οι τελευταίες διδακτικές ώρες αφιερώνονται στις παρουσιάσεις των ομάδων και στη σχετική συζήτηση. Οι ομάδες παρουσιάζουν τα παραδείγματά τους χωρισμένα στις τρεις κατηγορίες που εξετάστηκαν στις αντίστοιχες υποενότητες.

Πρώτα, παρουσιάζουν όλες οι ομάδες το υλικό από τη σύγχρονη σάτιρα συγκεκριμένων προσώπων και συζητάμε τα σχετικά ερωτήματα: *Ποια πρόσωπα σατιρίζονται σήμερα; Είναι πρόσωπα που προέρχονται από τις ίδιες περιοχές της κοινωνικής ζωής που επιλέγονταν και παλιά; Κατονομάζονται ευθέως; Ποια χαρακτηριστικά τους τα κάνουν αναγνωρίσιμα; Πόσο αναγνωρίσιμα είναι για εμάς τους σύγχρονους αναγνώστες; Σε ένα ανάλογο μάθημα για τη σάτιρα σε ένα σχολείο του 22ου αιώνα ποιες δυσκολίες θα συναντούσαν οι μαθητές να αναγνωρίσουν τα πρόσωπα; Η σάτιρα είναι περισσότερο, λιγότερο ή εξίσου δριμεία με τα παραδείγματα της παλαιότερης σάτιρας που είδαμε; Υπάρχουν περιπτώσεις που ξεπερνιούνται τα «όρια», σύμφωνα με την κρίση σας; Ποιες τεχνικές από όσες εντοπίσαμε στη διάρκεια των μαθημάτων αξιοποιούνται;*

Στη συνέχεια, παρουσιάζουν όλες οι ομάδες τα παραδείγματα σύγχρονης σάτιρας κοινωνικών ομάδων και ανθρώπινων τύπων και διερευνώνται τα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποιες κοινωνικές ομάδες σατιρίζονται σήμερα; Ποια χαρακτηριστικά τους*

σατιρίζονται; Στις μέρες μας κατασκευάζονται ανάλογες ετερότητες, όπως οι σπανοί που είδαμε, οι οποίες αντιμετωπίζονται με σατιρικό τρόπο (π.χ. ομοφυλόφιλοι, μετανάστες); Πόσο ενήμεροι είμαστε για την ιστορικότητα αυτής της κατασκευής; Μήπως σε ένα ανάλογο μάθημα στον 22ο αιώνα θα ξένιζε εξίσου τους αναγνώστες όσο μας ξενίζει εμάς η σάτιρα των σπανών;

Και πιο ειδικά για τη σάτιρα του φύλου: Επιβιώνουν τα γυναικεία στερεότυπα που είδαμε στην εποχή μας; Πόσο διαφέρει η σάτιρα των γυναικών τότε και σήμερα; Υπάρχουν αντίστοιχα παραδείγματα ανδρικής σάτιρας στις μέρες μας;

Τέλος, παρουσιάζονται από όλες τις ομάδες τα παραδείγματα σύγχρονης σάτιρας θεσμών και κοινωνικοπολιτικών καταστάσεων, με επίκεντρο τα ακόλουθα ερωτήματα: Ποιοι θεσμοί και ποιες καταστάσεις σατιρίζονται; Πρόκειται για θεσμούς που έχουν να κάνουν και σήμερα με κάποιες μορφής εξουσία; Ποιες από αυτές τις επιθέσεις σχετίζονται ξεκάθαρα με τη σύγχρονη κοινωνικοπολιτική κατάσταση και ποιες θα μπορούσαν να έχουν μια διαχρονικότερη παρουσία; Πόσο αποκάλυπτη είναι σε κάθε περίπτωση η σάτιρα; Ποιους τρόπους βρίσκουν οι σατιριστές για να καμουφλάρουν τις καταστάσεις που σατιρίζουν; Υπάρχουν περιπτώσεις που η σάτιρα φαίνεται να ξεφεύγει και να ενοχλεί το κοινό αίσθημα;

Εξυπακούεται πως η συζήτηση και τα σχετικά συμπεράσματα θα εξαρτηθούν από το υλικό που θα προσκομίσουν οι μαθητές. Πάντως, οι βασικοί άξονες, που καλό θα ήταν να κατευθύνουν τη συζήτηση και γύρω από τους προβληματισμούς που περιστρεφόταν η προηγούμενη διδακτική πορεία, είναι οι εξής:

- α) Η διαχρονική παρουσία της σάτιρας και πολλών χαρακτηριστικών και τεχνικών της.
- β) Η ιστορικότητα της σάτιρας: το τί σατιρίζεται σε ένα κείμενο είναι συνάρτηση των κοινωνικών συμφραζόμενων της εποχής του.
- γ) Η επικαιρικότητα της σάτιρας: η σάτιρα, καθώς είναι στενά συνδεδεμένη με τα συμφραζόμενα της εποχής της, είναι κατά κανόνα άκρως επικαιρική και γι' αυτό συνήθως δύσκολα επικοινωνεί με μεταγενέστερους αναγνώστες.

δ) Τα όρια της σάτιρας: συχνά ερχόμαστε αντιμέτωποι ως αναγνώστες-θεατές-ακροατές με εμπρηστικά σατιρικά «κείμενα» που βρίσκονται στο όριο θεμιτού-μη θεμιτού. Σε αυτό το σημείο, μπορούν να συζητηθούν παραδείγματα από τη σύγχρονη πραγματικότητα, όπως οι ακραίες γελοιογραφίες του *Charlie Hebdo*.

Τέλος, αν υπάρχει χρόνος, συζητάμε το είδος των κειμένων που προσκομίστηκαν. Υποθέτουμε ότι θα αξιοποιηθούν πολύ λιγότερα ή και καθόλου δείγματα σάτιρας από λογοτεχνικά κείμενα και πολύ περισσότερα τηλεοπτικά αποσπάσματα, γελοιογραφίες και τραγούδια. Συζητάμε με τους μαθητές κατά πόσο αυτό έχει να κάνει με τις προσλαμβάνουσες των ίδιων ή με την εποχή μας· με άλλα λόγια, τίθεται το ερώτημα αν σήμερα έχει υποχωρήσει η σάτιρα με τη μορφή της ποίησης, η οποία ήταν το κύριο όχημά της σε όλα τα παλαιότερα παραδείγματα που μελετήσαμε, και αν τη θέση της έχει πάρει η τηλεοπτική σάτιρα και η γελοιογραφία.

ΣΤ. ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΤΗ

Στόχος της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης είναι να γνωρίσουν οι μαθητές: 1) τα βασικά χαρακτηριστικά της σάτιρας, 2) τους πιθανούς στόχους στους οποίους στρέφει τα βέλη της και 3) τις τεχνικές που χρησιμοποιεί.

Η διδακτική πρόταση διαρθρώνεται σε τρία μέρη:

1) Στο πρώτο εισαγωγικό δίωρο εντοπίζονται και ονοματίζονται ως βασικά χαρακτηριστικά σάτιρας το αστείο και η κριτική διάσταση, που τη διαφοροποιεί, άλλωστε, και από την απλή κωμωδία. Οι διαπιστώσεις αυτές ελέγχονται και επιβεβαιώνονται, με αφορμή κάθε καινούριο κείμενο που εξετάζεται τόσο από αυτά που προτείνονται στο πλαίσιο της διδακτικής πορείας όσο και από ό,τι θα προσκομίσουν οι μαθητές στο τελευταίο τμήμα του σεναρίου.

2) Το κυρίως μέρος της διδακτικής πρότασης αποτελείται από μια σειρά διδακτικών ενοτήτων. Η καθεμία αξιοποιείται για να προσθέσει μια ακόμα ψηφίδα σε έναν νοητικό χάρτη που θα απεικόνιζε τα πιθανά αντικείμενα της σατιρικής κριτικής και θα είχε, αδρά και σχηματικά, την εξής μορφή:

Έτσι, στο τέλος της διδακτικής πρότασης οι μαθητές έχουν μελετήσει ένα φάσμα κειμένων τα οποία σατιρίζουν μια ποικιλία προσώπων, θεσμών και καταστάσεων. Ταυτοχρόνως, μέσα από την ανάγνωση και την πραγμάτευσή τους, έχει ληφθεί μέριμνα, ώστε να έρθουν σε επαφή με μια σειρά από τις πιο συνηθισμένες τεχνικές και τα τεχνάσματα που χρησιμοποιεί η σάτιρα: η (λεκτική κυρίως) ειρωνεία, η παρωδία, η αλληγορία, η υπερβολή, η αντίθεση, ο έπαινος μέσω κατηγοριών, η παραμόρφωση.

Ένα ακόμα ερώτημα που διατρέχει ως συνεκτικό νήμα όλες τις ενότητες είναι η σύγκριση του τότε με το σήμερα. Καθώς εξετάζουν κάθε κείμενο οι ομάδες καλούνται να προβληματιστούν σχετικά με το αν αυτό θα μπορούσε να σταθεί στις μέρες μας. Μέσα από αυτό το ερώτημα αναδύονται ζητήματα επικαιρικότητας, αλλά και συνειδητοποιείται η ιστορικότητα της ηθικής κάθε κοινωνίας.

3) Τα τελευταία αυτά ζητήματα συνδέονται άρρηκτα με το τελευταίο τμήμα του σεναρίου. Στην πορεία των μαθημάτων και μετά από τη μελέτη κάθε κατηγορίας σατιριζόμενων στόχων, οι μαθητές αναζητούν από ένα παράδειγμα ανάλογης σύγχρονης σάτιρας. Στο τέλος των μαθημάτων θα τους δοθεί χρόνος να προετοιμάσουν την παρουσίαση όσων συνέλεξαν, δίνοντας έμφαση τόσο στα διαχρονικά στοιχεία της σάτιρας όσο και στις διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται

ανάλογα με την εποχή. Τα παραδείγματα που θα συλλέξουν μπορούν (και καλό θα ήταν) να προέρχονται από διαφορετικές πηγές: εφημερίδες, διαδίκτυο, τραγούδια, τηλεόραση ή οτιδήποτε άλλο. Η ποικιλία των κειμένων που υποθέτουμε ότι θα προσκομίσουν θα καταστήσει σαφές πόσο πολυποίκιλη και πρωτεύει είναι η σάτιρα και πόσο ετερόκλητα δείγματα μπορούν να συστεγαστούν κάτω από αυτόν τον όρο, διευρύνοντας το πεδίο εξέτασης και πέρα από τον στενά «λογοτεχνικό» χώρο. Θα προκύψει έτσι σε κάθε ομάδα ένας «φάκελος» που θα περιλαμβάνει τόσο τα παλαιότερα κείμενα που εξετάστηκαν όσο και τα σύγχρονα που επιλέχτηκαν από τους μαθητές, χωρισμένα με βάση τις κατηγορίες των σατιριζόμενων στόχων και μελετημένα με γνώμονα τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται, την ιστορικότητα και την επικαιρικότητά τους.

Z. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Προτείνονται τρεις διαφορετικοί τρόποι διαχείρισης των υποενοτήτων της διδακτικής πρότασης:

A) Σε περίπτωση που το σενάριο εφαρμόζεται στο πλαίσιο της αντίστοιχης ενότητας για το Χιούμορ και τη Σάτιρα της Γ΄ Γυμνασίου, υπάρχουν δύο δυνατότητες:

- 1) Αν υπάρχει επάρκεια διδακτικού χρόνου, μπορούν να αξιοποιηθούν τέσσερις διδακτικές ώρες για κάθε υποενοότητα, κατά προτίμηση σε δύο συνεχόμενα δίωρα, όπου η πρώτη ώρα ή το πρώτο δίωρο αφιερώνεται στην ανάγνωση και επεξεργασία των κειμένων και οι υπόλοιπες στις σχετικές δραστηριότητες. Έτσι, σε αυτήν τη φάση θα χρειαστούν δώδεκα περίπου ώρες για να καλυφθούν οι τρεις προτεινόμενες υποενοότητες. Προσθέτοντας σε αυτές το αρχικό δίωρο και τις δραστηριότητες παρουσίασης του υλικού που θα συλλέγουν στο μεταξύ οι ομάδες, προκύπτουν συνολικά περίπου είκοσι ώρες, όσες δηλαδή πάνω-κάτω προβλέπονται για κάθε ενότητα του Πιλοτικού Προγράμματος Σπουδών.

2) Επειδή αυτή η προοπτική αποδεικνύεται κατά κανόνα ιδιαίτερα φιλόδοξη και ανεδαφική, μπορεί η τάξη να χωριστεί σε τρεις ομάδες και κάθε ομάδα να επεξεργαστεί σε ένα τετράωρο μια διαφορετική υποενότητα από τις παρακάτω. Στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να προβλεφθεί ένα τετράωρο στο τέλος, κατά το οποίο κάθε ομάδα θα παρουσιάσει στην ολομέλεια τόσο τις εργασίες που έκανε στη διάρκεια του τετραώρου όσο και τα σύγχρονα ανάλογα παραδείγματα που θα συλλέξει στο μεταξύ. Συνεπώς, ο συνολικός αριθμός των ωρών μπορεί να περιοριστεί σε περίπου δέκα. Το μειονέκτημα αυτής της εκδοχής είναι ότι δεν ασχολούνται όλοι οι μαθητές με όλες τις περιπτώσεις σάτιρας.

Β) Εφόσον η διδακτική πρόταση δεν εφαρμοστεί στο πλαίσιο της ανάλογης ενότητας του Πιλοτικού Προγράμματος Σπουδών για τη Γ' Γυμνασίου, τότε μπορεί να αναπτυχθεί σε ένα project που υλοποιείται στη διάρκεια όλης της χρονιάς. Συγκεκριμένα, μετά το πρώτο εισαγωγικό δίωρο, κάθε μήνας αφιερώνεται σε μια ξεχωριστή υποενότητα. Οι μαθητές μελετάνε τα κείμενα που τους δίνονται στο σπίτι στη διάρκεια των εβδομάδων που μεσολαβούν και στο τέλος κάθε μήνα αφιερώνεται ένα συνεχόμενο δίωρο για την υλοποίηση των σχετικών δραστηριοτήτων και συζητήσεων, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι περισσότεροι τουλάχιστον μαθητές έχουν μελετήσει τα υπό εξέταση έργα. Μετά τους τρεις-τέσσερις μήνες που αφιερώνονται στις υποενότητες, ο τελευταίος μήνας δίνεται στις ομάδες για να προετοιμάσουν την παρουσίαση των σύγχρονων ανάλογων παραδειγμάτων που συγκέντρωσαν, η οποία και πραγματοποιείται σε ένα δίωρο στο τέλος του μήνα. Αν θεωρήσουμε πως το αρχικό δίωρο λαμβάνει χώρα τον Οκτώβριο και οι μήνες Νοέμβριος-Φεβρουάριος αφιερώνονται στην εξέταση των υποενοτήτων που ακολουθούν, η τελική παρουσίαση προγραμματίζεται περίπου για τα τέλη Μαρτίου, όταν τελειώνει ουσιαστικά και ο παραγωγικός διδακτικός χρόνος του σχολικού έτους.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Δύο βασικά ζητήματα ενδέχεται να δυσκολέψουν την εφαρμογή του σεναρίου:

1. Ο χρόνος: συχνά διαπιστώνουμε ότι ο προτεινόμενος χρόνος για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων που περιγράφονται δεν επαρκεί. Στην πράξη οι ομάδες χρειάζονται περισσότερη ώρα είτε για να μελετήσουν τα κείμενα που τους δίνονται είτε για να συνεργαστούν τα μέλη μεταξύ τους και να ολοκληρώσουν το έργο που τους ανατέθηκε. Για τον σκοπό αυτό, άλλωστε, προτείνονται παραπάνω (βλ. Άλλες εκδοχές) διαφορετικοί τρόποι διαχείρισης των προβλεπόμενου χρόνου που απαιτείται για τη διδακτική πρόταση.
2. Η δυσκολία των εξεταζόμενων κειμένων: είναι σίγουρο ότι η γλωσσική μορφή των προτεινόμενων κειμένων θα ξενίσει και θα δυσκολέψει τους μαθητές κατά τη μελέτη τους. Εδώ είναι ένα σημείο στο οποίο ο διδάσκων καλείται από τη μια να επιμείνει και από την άλλη να βοηθήσει με κάθε δυνατό τρόπο τις ομάδες στην προσέγγισή τους. Γι' αυτό, άλλωστε, προτείνεται να χρησιμοποιηθεί το περιβάλλον της Δημόδους Γραμματείας από τις Ψηφίδες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, που εμπλουτίζει και περιβάλλει τα αποσπάσματα με γλωσσικά σχόλια, καθώς και ποικίλο άλλο υλικό που διευκολύνει την πρόσβαση των μαθητών στα υπό εξέταση κείμενα. Το κέρδος από όλη αυτήν τη διαδικασία θα είναι ότι οι μαθητές θα έχουν έρθει στο τέλος του σεναρίου σε επαφή με λογοτεχνικά κείμενα που σπάνια έως ποτέ αποτελούν αντικείμενο διδασκαλίας και που μας προσφέρουν μια πληθώρα σατιρικών εκφάνσεων.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κατερίνα Κωστήου, *Εισαγωγή στην ποιητική της ανατροπής: σάτιρα, ειρωνεία, παρωδία, χιούμορ*, Νεφέλη, Αθήνα 2005.

A. Pollard, *Σάτιρα*, μτφρ. Θεοχάρης Παπαμάργαρης, Ερμής, Αθήνα 2009 [1970].

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
